

Economische impact coronacrisis op Zeeuwse vrijetijdssector (vervolgonderzoek – najaar 2020)

Toeristisch
Ondernemend
Zeeland

Impuls
Zeeland

Provincie
Zeeland

Introductie

Eind maart en eind juni is onderzoek gedaan naar de impact van de coronacrisis voor de vrijetijdssector in Zeeland. Deze sector omvat verblijf, horeca en vermaak. Inmiddels is het toeristisch seizoen afgelopen en zijn we in de gevreesde tweede coronagolf beland. Op verzoek van Toeristisch Ondernemend Zeeland (TOZ) en Economische Impuls Zeeland heeft HZ Kenniscentrum Kusttoerisme nu voor de derde keer onderzoek gedaan naar de impact van de coronacrisis voor de vrijetijdssector in Zeeland. Het onderzoek werd mogelijk gemaakt door Provincie Zeeland.

Doel van dit vervolgonderzoek is om alvast de balans op te maken over het toeristisch seizoen en de verwachtingen voor de toekomst in beeld te brengen. Met de uitkomsten gaan TOZ, Economische Impuls Zeeland en HZ Kenniscentrum Kusttoerisme opnieuw aan de slag om ondernemers te helpen waar zij kunnen en om bij de overheden te lobbyen voor steun en/of aanpassing van maatregelen.

Inhoudsopgave

1. Respons	4
2. Resultaat 2020	7
3. Omzet	10
4. Personeel	20
5. Investeringsen	24
6. Financiële steun	27
7. Liquiditeit	30
8. Kansen	32
9. Advies	35
10. Conclusie	36

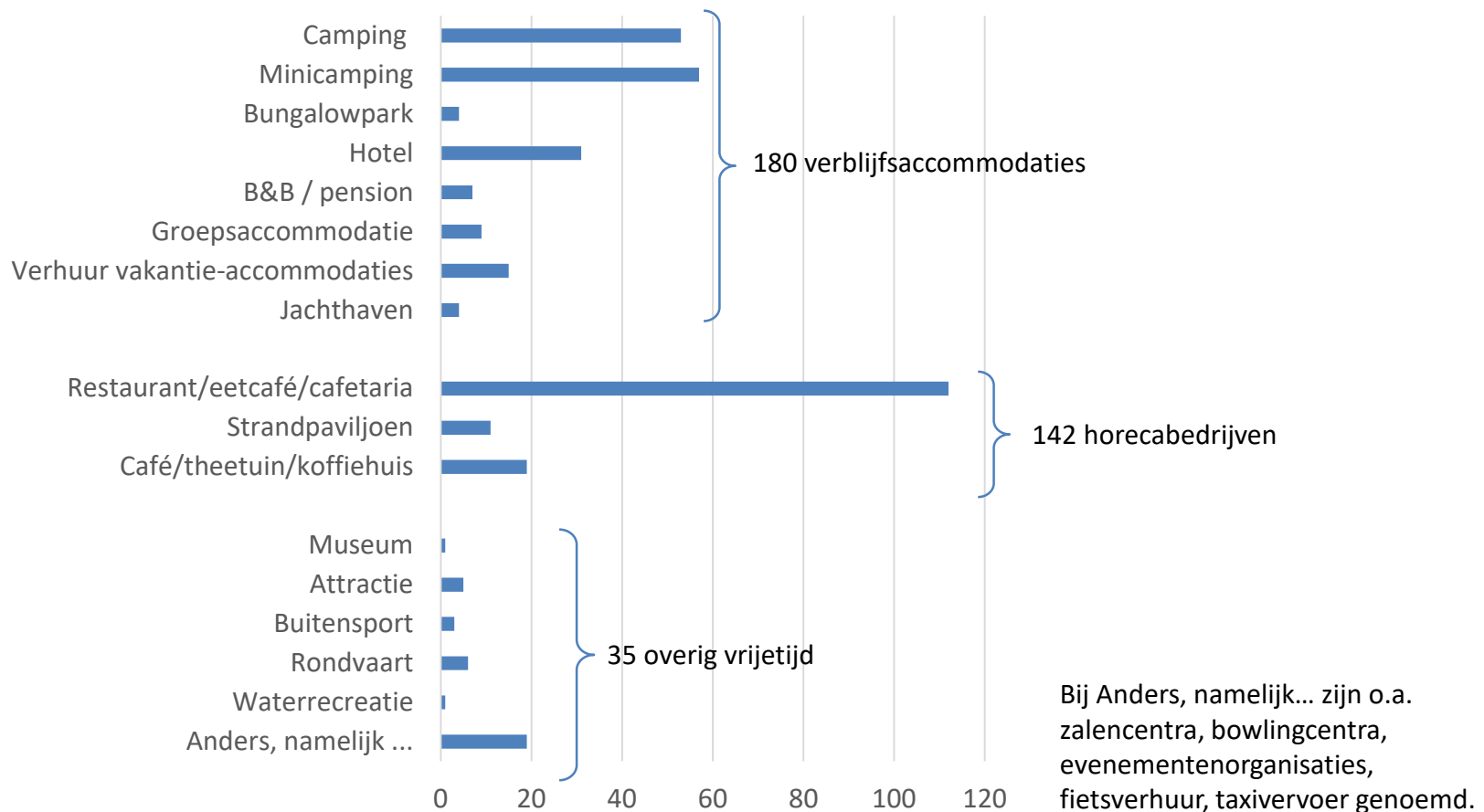
1 Respons

In totaal hebben 357 respondenten de vragenlijst (grotendeels) ingevuld. Dit aantal is weliswaar niet representatief voor de Zeeuwse vrijetijdssector, maar door de goede regionale spreiding en spreiding qua type bedrijfsactiviteiten geven de resultaten een goede impressie van de huidige situatie in de vrijetijdssector in Zeeland.

Bij veel bedrijven is sprake van meerdere soorten activiteiten. Ten behoeve van de analyse zijn drie hoofdgroepen gecreëerd: verblijf, horeca en overig vrijetijd. Bedrijven met meerdere activiteiten waaronder verblijf zijn ingedeeld bij verblijf. Bedrijven met meerdere activiteiten zonder verblijf maar mét horeca zijn ingedeeld bij horeca.

Beschrijving respondenten – naar type bedrijf

De 357 respondenten zijn als volgt verdeeld over de drie hoofdgroepen en de achterliggende deelsectoren.

Beschrijving respondenten – naar vestigingslocatie

De 357 respondenten zijn als volgt verspreid over de Zeeuwse gemeenten. Het merendeel van de deelnemende verblijfsaccommodaties is gevestigd in de kustgemeenten, respondenten vanuit horeca voornamelijk gevestigd in de kustgemeenten en de steden.

Gemeente	Verblijfsaccommodatie	Horeca	Overig vrijetijd	Totaal
Borsele	4	4	2	10
Goes	2	11	2	15
Hulst	2	8	3	13
Kapelle	2	3	2	7
Middelburg	1	4	4	9
Noord-Beveland	11	5	3	19
Reimerswaal	2	2	0	4
Schouwen-Duivenland	45	16	6	67
Sluis	22	19	6	47
Terneuzen	7	41	2	50
Tholen	3	3	2	8
Veere	75	18	1	94
Vlissingen	3	8	2	13
<i>Onbekend</i>	<i>1</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>1</i>
Totaal	180	142	35	357

2 Resultaat 2020

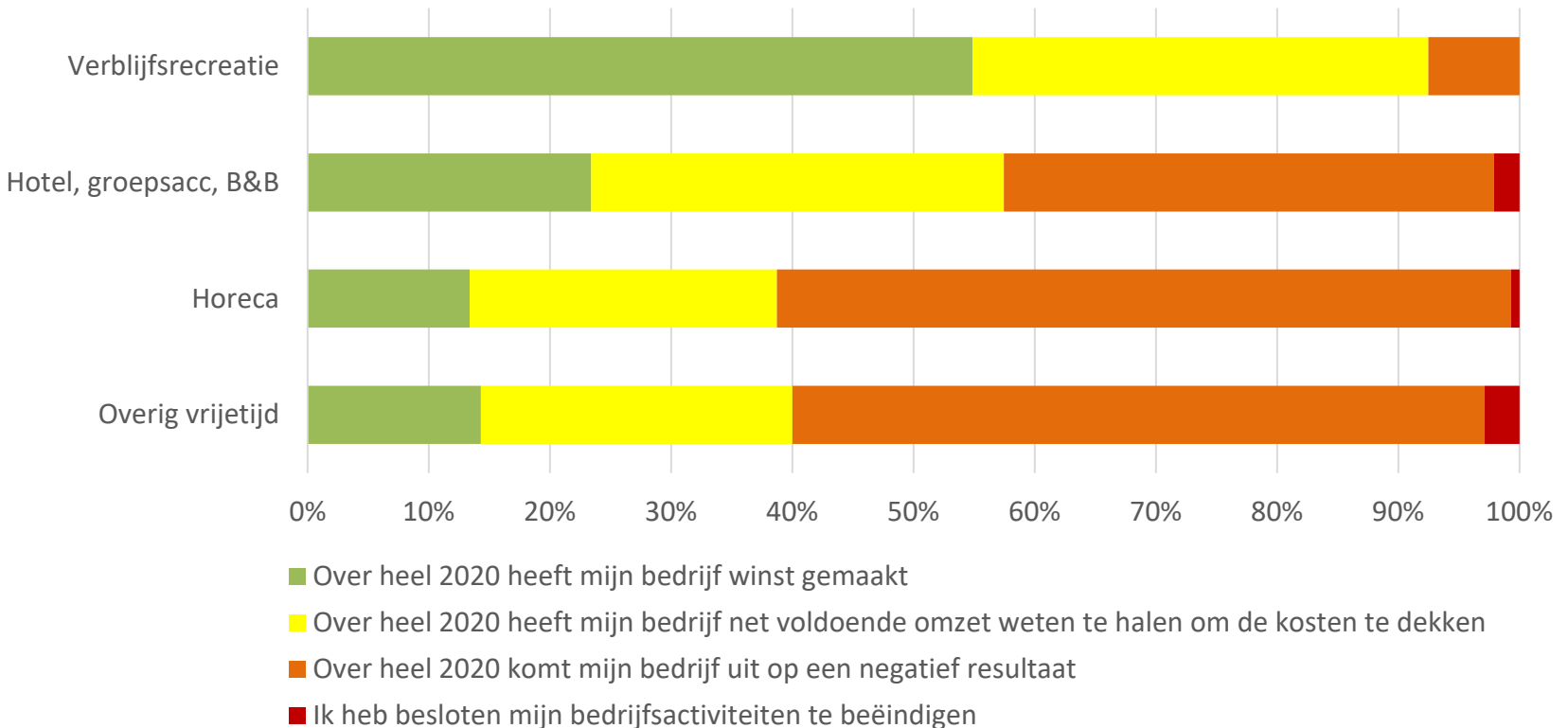
Respondenten zijn gevraagd om alvast de balans op te maken voor 2020. Op de volgende pagina wordt dit weergegeven in een diagram.

Met name de horeca en overige vrijetijdsbedrijven schetsen een somber beeld van de jaarresultaten, (bijna) 60% komt uit op een negatief resultaat. Met name de drankverstrekkende horeca heeft het bijzonder moeilijk, maaltijdverstrekkers (restaurants, snackbar) laten een wisselend beeld zien.

Bij de verblijfsaccommodaties lijken de verliezen beperkter, maar is sprake een tweedeling tussen verblijfsrecreatie zoals campings, minicampings en bungalowparken enerzijds en groepsaccommodaties, hotels en B&B's anderzijds. In de analyse van de financiële gegevens is nader ingezoomd op deze groepen. Een overgrote meerderheid van respondenten in de verblijfsrecreatie heeft kosten gedekt of winst gemaakt. Voor respondenten met een hotel, B&B of groepsaccommodatie is het beeld anders en komt 40% uit op een negatief resultaat.

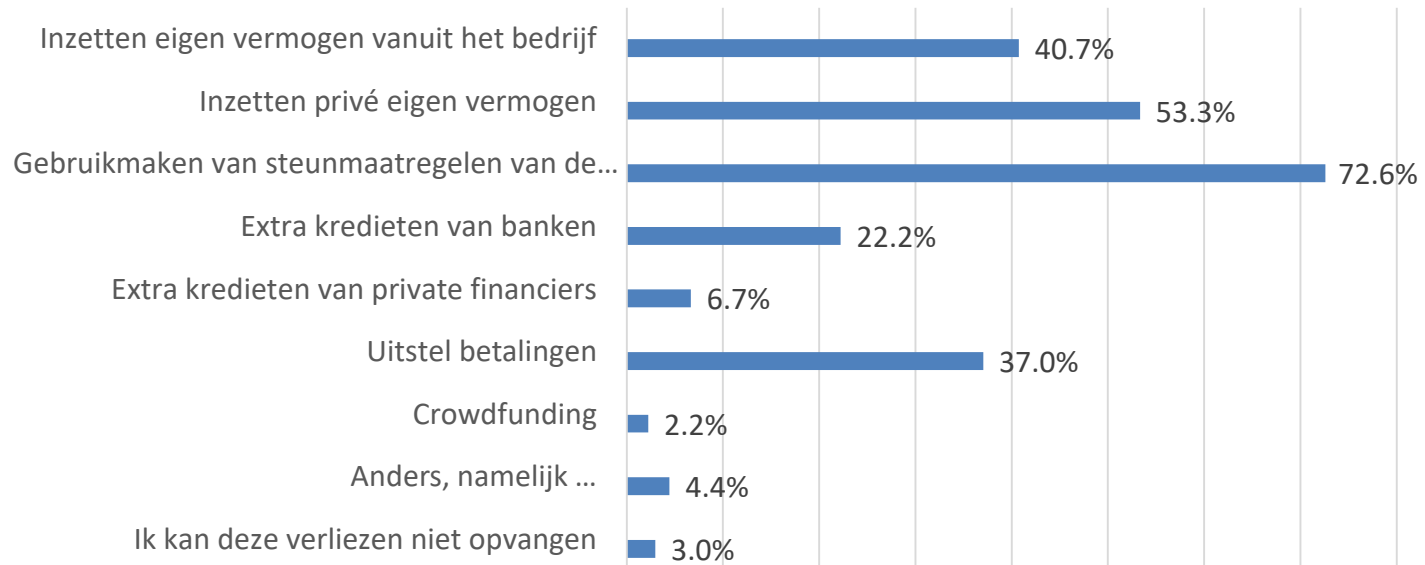
Resultaat 2020

3 respondenten hebben besloten hun bedrijfsactiviteiten te beëindigen, maar dit lijkt slechts ten dele het gevolg van de coronacrisis. Vraag is echter in hoeverre ondernemers die al besloten hebben te stoppen met hun bedrijf deze vragenlijst hebben ingevuld. De indruk bestaat dat het werkelijke aantal 'stoppers' hoger ligt.

Het merendeel van de bedrijven die verwachten uit te komen op een negatief resultaat, noemt een combinatie van manieren waarop deze verliezen kunnen worden opgevangen. De grote verliezen worden voor veel respondenten beperkt door de steunmaatregelen van de Rijksoverheid. Voor het resterende verlies wordt vooral het privé eigen vermogen en eigen vermogen vanuit het bedrijf aangesproken. Ook maakt men gebruik van uitstel van betalingen, alhoewel dat later weer problemen oplevert voor de liquiditeit. Dit komt aan de orde in hoofdstuk 7. 3% verwacht de verliezen niet op te kunnen vangen. Deze respondenten overwegen te stoppen met hun bedrijf en zouden nog optellen bij de 'stoppers' genoemd op de vorige pagina.

3 Omzet

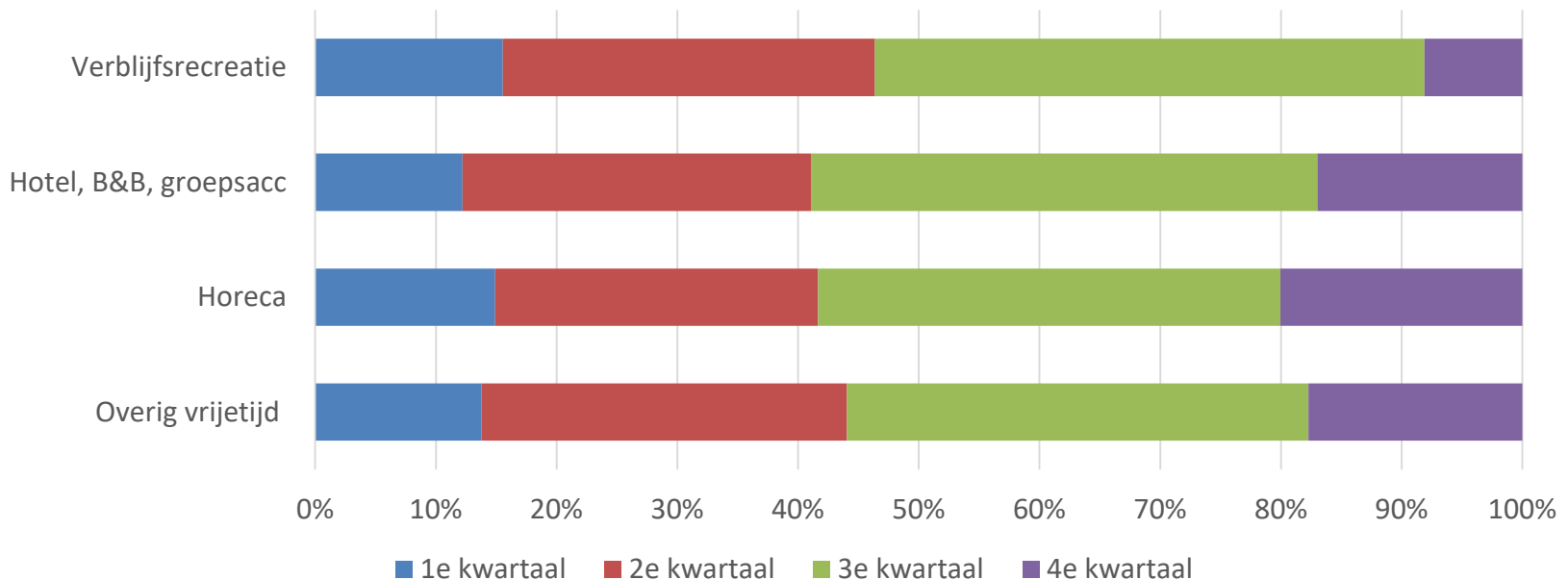
Respondenten zijn gevraagd hun netto omzet voor 2019 in te vullen en vervolgens aan te geven hoe deze omzet gespreid was over de kwartalen.

Daarnaast is men gevraagd hoe de omzet tot nu toe gewijzigd is als gevolg van de coronacrisis. Op basis daarvan kan een prognose worden gemaakt van ontwikkeling van de omzet in 2020 in vergelijking met 2019.

Ten slotte is gevraagd wat de impact is van diverse coronamaatregelen voor het verdienvermogen van ondernemers.

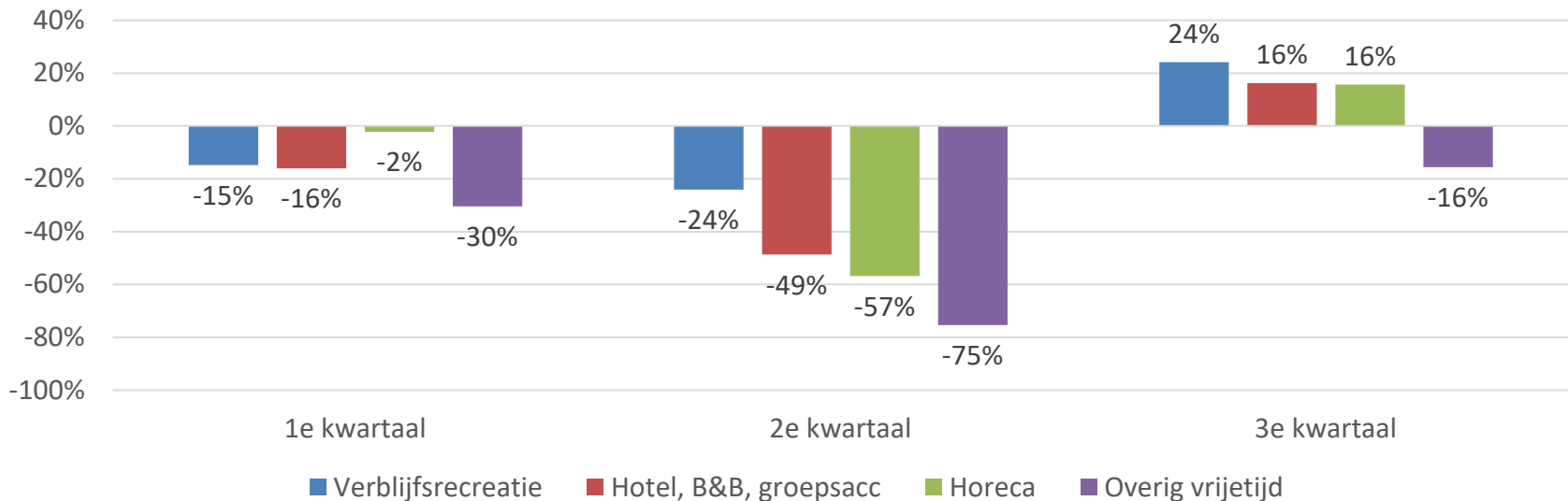
Omzetspreiding 2019

Zoals bekend kent de vrijetijdssector een sterk seizoenspatroon, hetgeen zichtbaar is in de spreiding van de omzet over de kwartalen. Driekwart van de omzet van de verblijfsaccommodaties wordt behaald in het tweede en derde kwartaal. Dit komt overeen met de spreiding van alle toeristische overnachtingen in Zeeland zoals gemeten door het CBS. In de horeca en bij overige vrijetijdsbedrijven wordt tweederde van de omzet behaald in het tweede en derde kwartaal en is ook het vierde kwartaal van belang, met name in de horeca.

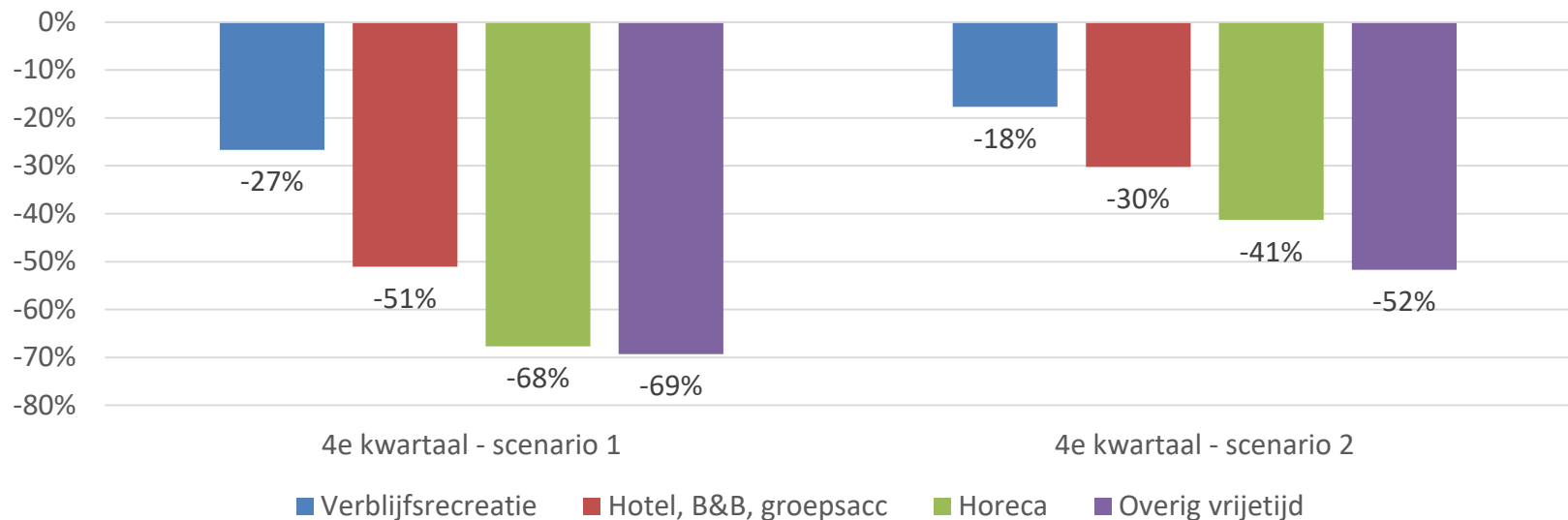
Omzet 2020 - kwartaal 1 t/m 3

De cijfers over de eerste drie kwartalen zijn bekend en worden getoond in vergelijking met dezelfde periode in 2019. Respondenten uit het overige vrijetijdsdomein hebben in alle kwartalen veel omzet verloren ten opzichte van vorig jaar, ook in de zomer. In de zomer was er voor verblijf en horeca wel sprake van omzetgroei, na de omzetverliezen in het eerste half jaar. Deze verliezen waren het grootst in de horeca, maar ook respondenten met een hotel, B&B of groepsaccommodatie zagen hun omzet in het eerste half jaar halveren. De omzetsdaling was minder groot voor de verblijfsrecreatie en deze sector zag ook de meeste omzetgroei in de zomer. Deze gegevens komen overeen met CBS-cijfers over overnachtingen per accommodatietype in 2020.

Omzet 2020 - kwartaal 4

Respondenten zijn gevraagd om een prognose te maken voor het vierde kwartaal, uitgaande van de verschillende maatregelen in de periode t/m 18 november en daarna twee scenario's: 1) horeca en publieke ruimtes gesloten of 2) open voor max. 30 personen. In beide scenario's zijn de omzetsdalingen ten opzichte van vierde kwartaal 2019 aanzienlijk, maar het openen van horeca en publieke ruimtes (zoals musea, attracties, etc) kan deze daling nog iets beperken.

Omzet 2020 - overall beeld verblijfsaccommodaties

Uitgaande van de gegevens die zijn ingevuld over omzetspreiding 2019 en de realisatie en prognose voor 2020, kan een voorzichtig beeld worden geschetst over de jaaromzet 2020. Vanwege de onduidelijkheid over de maatregelen na half november wordt twee scenario's geschetst, zoals toegelicht op de vorige pagina. Let wel: de cijfers betreffen gemiddelden op basis van alle respondenten, de resultaten op bedrijfsniveau kunnen hier (fors) van afwijken.

Op deze pagina wordt eerst ingegaan op de verblijfsaccommodaties.

	Scenario 1	Scenario 2
Verblijfsrecreatie	-1%	0%
Hotels, B&B, groepsacc	-18%	-15%

Respondenten in de verblijfsrecreatie lijken de omzet van 2019 te evenaren en kijkend naar de antwoorden over het verwachte jaarresultaat 2020 gaat ruim 90% de boeken met zwarte cijfers sluiten. Voor respondenten met een hotel, B&B of groepsaccommodatie is het beeld somberder. Zij verwachten een omzetzdaling van 15% tot 18%. 40% van de respondenten denkt het jaar met verlies af te sluiten.

Omzet 2020 - overall beeld horeca en overig vrijetijd

	Scenario 1	Scenario 2
Horeca	-23%	-18%
Overig vrijetijd	-45%	-42%

Voor de horeca is sprake van aanzienlijke omzetsdalingen ten opzichte van 2019, alhoewel beperkte opening in december dit nog enigszins zou kunnen beperken. De totale omzetten zijn naar verwachting gemiddeld zo'n 20% lager dan in 2019. Deze daling is nog enigszins beperkt gebleven, door omzetgroei in de zomer dankzij het mooie weer en de groei van het aantal overnachtingen. Al met al verwacht ruim 60% van de respondenten het jaar met verlies af te sluiten.

Hetzelfde geldt voor respondenten in de categorie 'overig vrijetijd', zij verliezen ruim 40% van de omzet uit 2019. Dit resulteert voor 60% in rode cijfers over het jaar 2020.

Verdienvermogen in verschillende scenario's

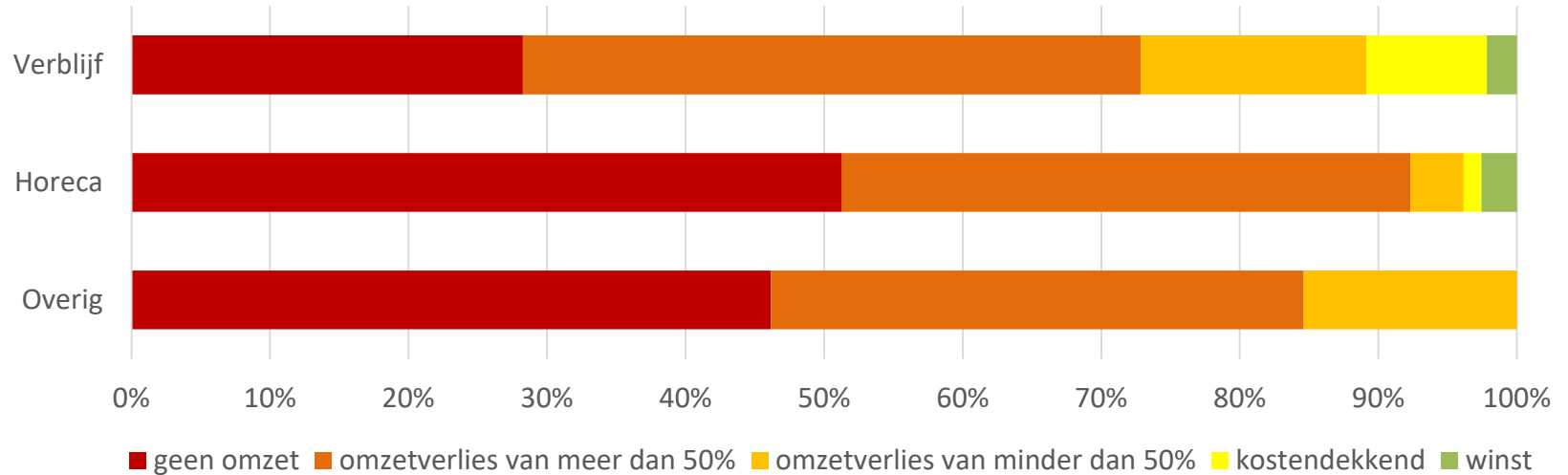
In de vragenlijst zijn vier verschillende scenario's met coronamaatregelen voorgelegd. Op basis hiervan is gevraagd wat deze scenario's betekenen voor de omzet: geen omzet, verlies, kostendekkend, winst. Op deze manier wordt inzichtelijk bij welke maatregelen er sprake is van (enig) verdienvermogen.

- Scenario 1: horeca en publieke ruimtes zoals musea en attracties gesloten, negatief reisadvies buitenland voor Nederlanders, reisbeperkingen vanuit België en Duitsland
- Scenario 2: horeca en publieke ruimtes zoals musea en attracties mogen open voor max. 30 personen met reservering, internationale reisbeperkingen blijven (negatief reisadvies buitenland voor Nederlanders, reisbeperkingen vanuit België en Duitsland)
- Scenario 3: horeca en publieke ruimtes mogen open voor max. 30 personen met reservering, internationale reisbeperkingen vervallen
- Scenario 4: horeca en publieke ruimtes mogen open volgens 1,5 meter richtlijnen, internationale reisbeperkingen vervallen

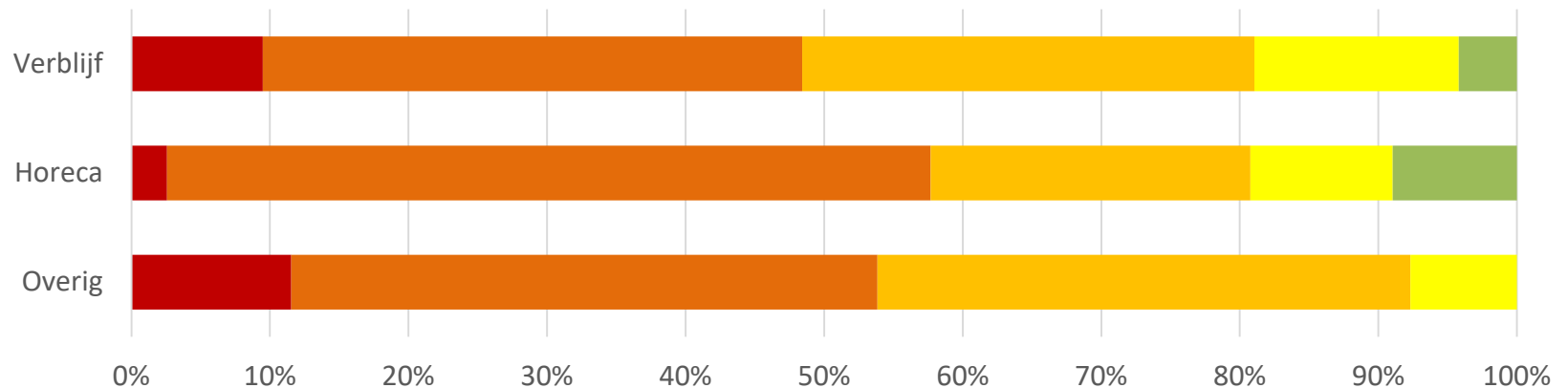

Verdienvermogen in verschillende scenario's

Scenario 1

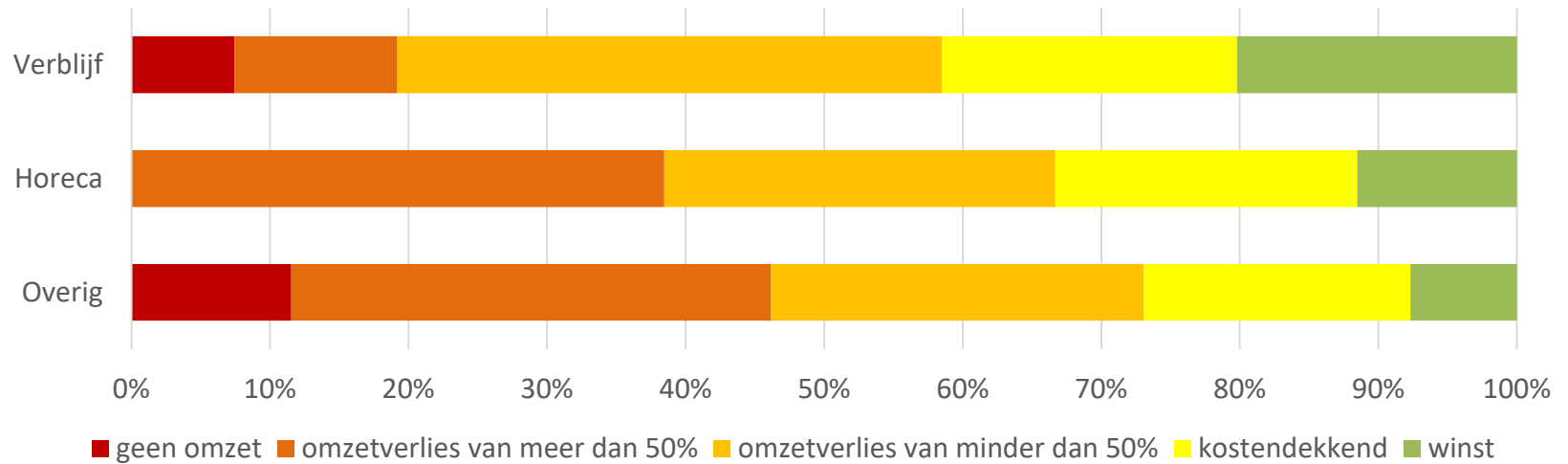

Scenario 2

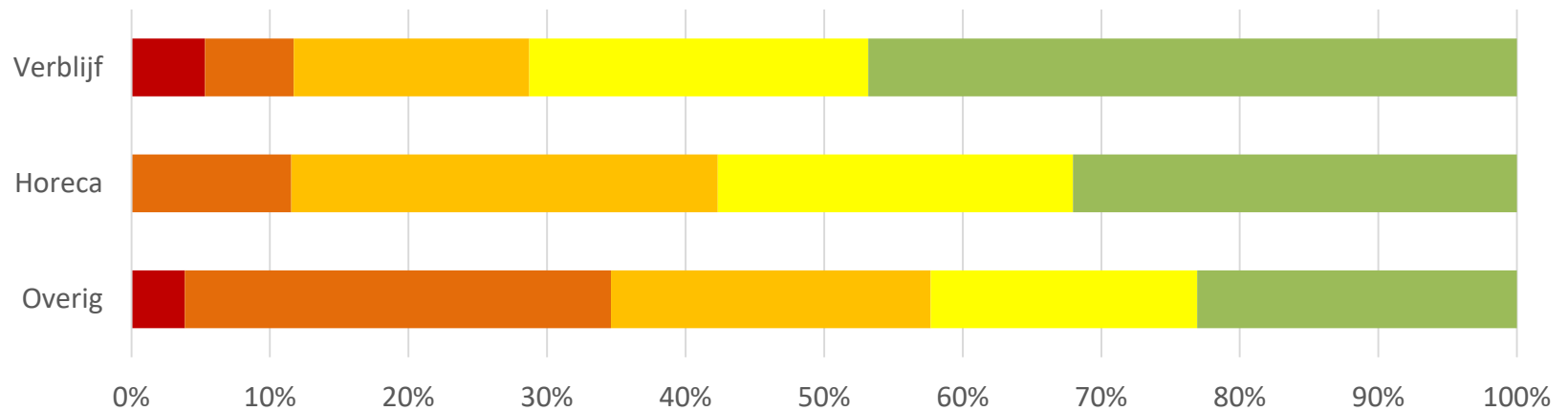

Verdienvermogen in verschillende scenario's

Scenario 3

Scenario 4

Verdienvermogen in verschillende scenario's

Uit de diagrammen op de voorgaande pagina's blijkt dat de horeca en de groep 'Overig' pas kans maken op kostendekkend opereren of zelfs winst maken wanneer het maximum van 30 personen wordt losgelaten. In de enquête is gevraagd welke capaciteit men normaal heeft en wat de capaciteit is wanneer men rekening houdt met de 1,5 metermaatregelen. 72% van de respondenten in de horeca heeft dan een capaciteit die (veel) groter is dan 30 personen. Dit geldt eveneens voor 75% van de attracties. Vanuit bedrijfseconomische redenen is het dan ook wenselijk om geen universeel maximum van 30 te hanteren, maar een maximum dat gerelateerd is aan vloeroppervlakte en 1,5 metermaatregelen.

Voor de verblijfsaccommodaties blijkt uit de voorgaande pagina's dat de internationale reisbeperkingen zeer bepalend zijn voor de omzet van verblijfsaccommodaties. In 2019 was meer dan de helft van de overnachtingen in Zeeland afkomstig uit het buitenland, dit wordt volgens respondenten niet volledig gecompenseerd door de toename van gasten uit eigen land. Overigens was dit in de maanden juli en augustus 2020 wel het geval, in de zomer steeg het aantal overnachtingen van Nederlanders in Zeeland zo hard (+39%), dat de daling van buitenlandse overnachtingen (-14%) in die periode werd goedgemaakt en het totaal aantal overnachtingen zelfs met 11% steeg. In andere seizoenen zijn buitenlandse gasten echter belangrijker voor Zeeland.

4 Personeel

Steunmaatregelen van de overheid zijn erop gericht om werkgelegenheid te behouden, omdat omzetverliezen vaak ook leiden tot beëindigen van personeelscontracten. Aan de andere kant hebben sommige bedrijven door de richtlijnen van de 1,5 meter samenleving juist meer personeel nodig dan normaal. In het onderzoek is gevraagd naar het personeelsbestand in 2020 in vergelijking met 2019. Hierbij is onderscheid gemaakt tussen jaarrond personeel en seizoenspersoneel.

Tevens is gevraagd of ondernemers in het hoogseizoen voldoende personeel hadden, of te veel of juist te weinig personeel.

Ten slotte is gevraagd naar de verwachtingen voor 2021: kan men het personeel behouden?

Personeelsbestand 2020 vs. 2019

In het onderzoek is gevraagd naar het aantal fte in 2020 vergeleken met 2019, met onderscheid naar jaarrond en seizoenspersoneel. Hierbij moet opgemerkt worden dat veel respondenten helemaal geen personeel in dienst hebben.

De helft van de deelnemende verblijfsaccommodaties zegt evenveel personeel te hebben als in 2019, 10% meldt een toename en een derde zegt minder personeel te hebben in 2020. Dit geldt voor zowel jaarrond als seizoenspersoneel. Gemiddeld heeft men 8% minder jaarrond personeel en 14% minder seizoenskrachten.

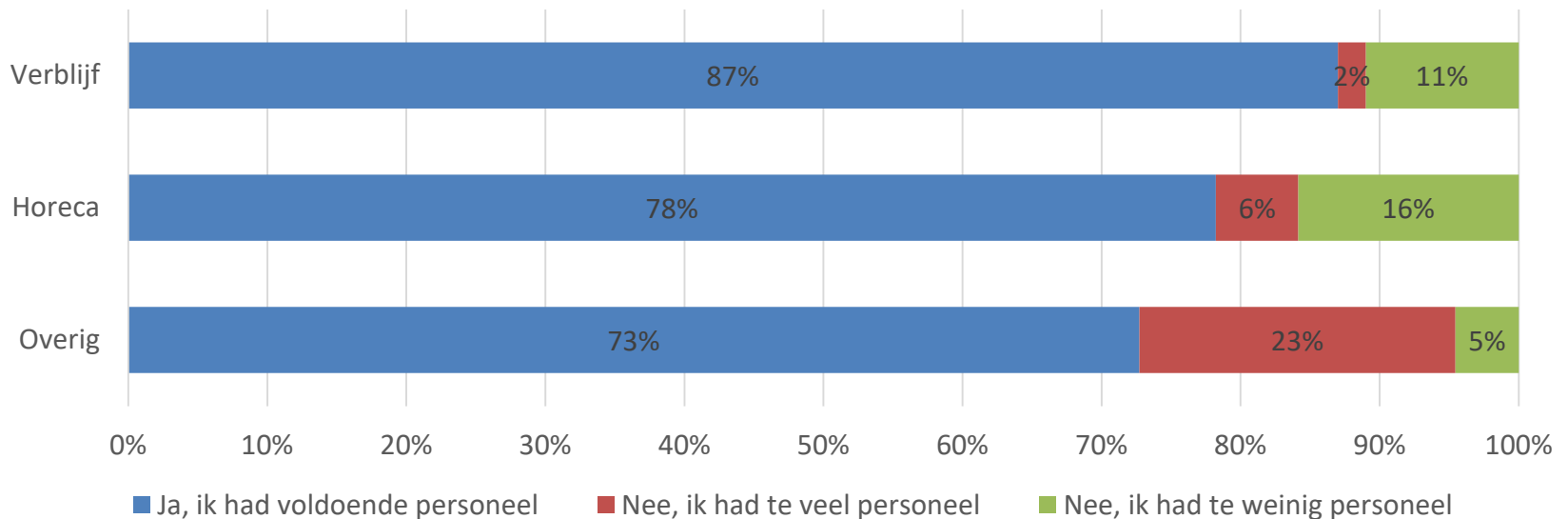
Bij de deelnemende horecabedrijven is er vaker sprake van minder personeel: 38% heeft minder jaarrond personeel en 45% heeft minder seizoenspersoneel dan in 2019. Een handjevol horecabedrijven heeft meer personeel dan in 2019, maar dat komt dan door uitbreiding van het bedrijf. Gemiddeld heeft men 7% minder jaarrond personeel en 15% minder seizoenskrachten.

Bij respondenten uit de groep 'Overig vrijetijd' is het beeld somberder. Slechts één respondent had in het hoogseizoen een extra parttimer nodig, verder rapporteert iedereen minder of evenveel personeel. Gemiddeld gaat het om 21% minder jaarrond personeel en 47% minder seizoenskrachten.

Personeelsbestand toereikend?

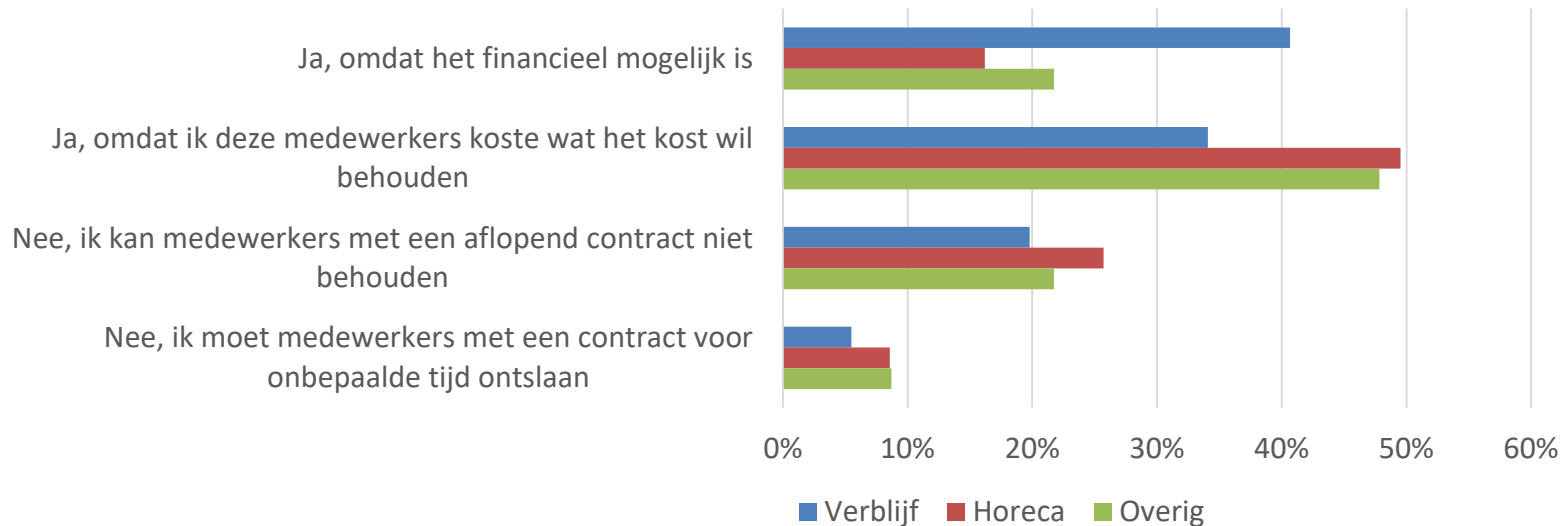
Matcht de aanwezige hoeveelheid medewerkers ook met het benodigde aantal medewerkers? Dit is gevraagd voor de zomermaanden. De resultaten laten zien hoe complex de arbeidsmarkt dit jaar in de vrijetijdssector was.

Het overgrote merendeel van de respondenten had voldoende personeel. Een klein aantal ondernemers in de verblijf- en horecasector had te veel personeel, maar een grotere groep kwam personeel te kort. Daarentegen had maar liefst een kwart van de respondenten in de groep 'Overig vrijetijd' te veel personeel.

Verwachtingen 2021

Respondenten zijn gevraagd of zij denken al hun jaarrond personeel de komende tijd in dienst te kunnen houden. Uit de resultaten blijkt dat verblijfsaccommodaties iets meer financiële ruimte hebben om hun personeel aan te houden dan horecabedrijven en respondenten uit de groep overig. De krapte op de arbeidsmarkt blijkt uit het feit dat een grote groep respondenten hun medewerkers koste wat kost wil behouden, tenzij het echt niet anders kan. Desondanks geldt voor een derde van horeca- en overige ondernemers en een kwart van verblijfsaccommodaties dat zij personeel moeten laten gaan, door contracten niet te verlengen of te beëindigen.

5 Investeringsen

In de vragenlijst is gevraagd naar het effect van de coronacrisis op de investeringen van het bedrijf. Zijn investeringen uitgesteld, vervroegd of zijn er juist extra investeringen gedaan om het bedrijf corona-proof te maken? Vervolgens is gevraagd naar de omvang van deze investeringen.

Impact op investeringen

De helft van de respondenten zegt geplande investeringen te hebben uitgesteld. Dit uitstel komt vooral vanwege de onzekere situatie en door gebrek aan eigen financiële ruimte. 25% van de respondenten heeft extra investeringen gedaan om te kunnen voldoen aan de richtlijnen van de 1,5 meter samenleving en 10% heeft juist investeringen vervroegd om in te spelen op de kansen van het seizoen 2020. 11% heeft investeringen laten doorgaan zoals eerder gepland. 11% heeft investeringen laten doorgaan zoals eerder gepland. 11% heeft investeringen laten doorgaan zoals eerder gepland.

Impact op investeringen

De helft van de respondenten zegt geplande investeringen te hebben uitgesteld. De uitgestelde investeringen bedragen gemiddeld € 85.000 per bedrijf.

80% van de respondenten die hun geplande investeringen hebben uitgesteld, heeft wél investeringen gedaan om te voldoen aan coronamaatregelen of om in te spelen op kansen van seizoen 2020.

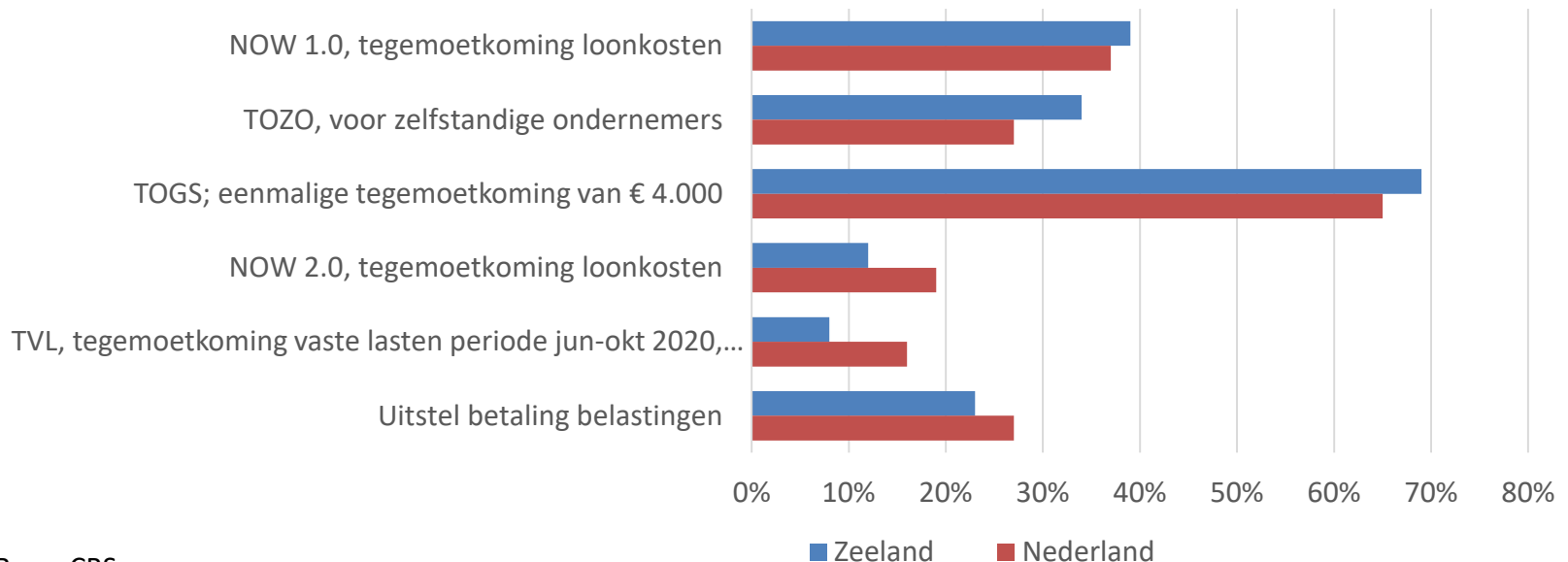
De investeringen die gedurende 2020 zijn gedaan, zijn vaak een mix van voldoen aan coronamaatregelen, inspelen op de kansen van seizoen 2020 en reeds geplande investeringen. Gemiddeld gaat het om € 135.000 per bedrijf, maar de bandbreedte is enorm groot: van € 500 voor bewegwijzering en desinfectiemiddelen tot € 2 miljoen voor herinrichting van kampeerplaatsen en sanitair op een camping.

In het licht van de jaarresultaten 2020 kan worden gesteld dat het investerend vermogen voor de komende jaren onder druk staat. Desondanks zijn er veel ondernemers met ontwikkelplannen, zo blijkt uit deze enquête, maar ook uit de interesse voor de planvormingsvouchers van Provincie en Impuls Zeeland. Helaas zijn er diverse berichten over banken die geen financiering meer verstrekken aan ondernemers in toerisme en horeca, hetgeen zeer zorgelijk is voor het ontwikkelperspectief op langere termijn.

6 Financiële steun

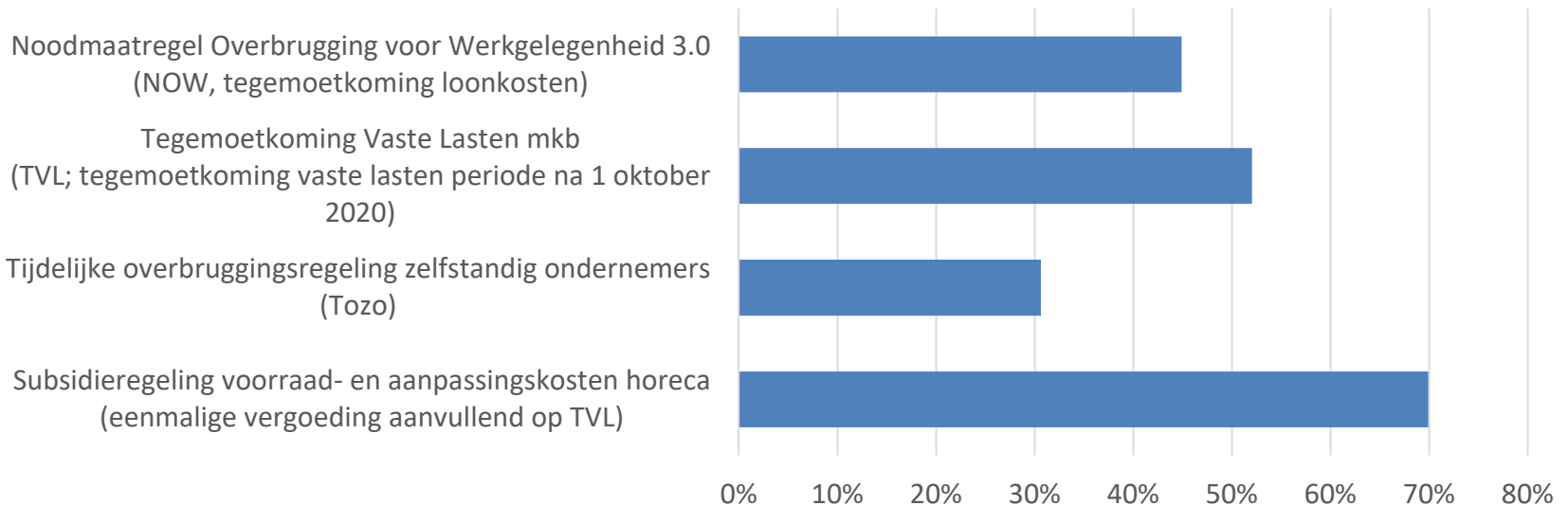
De Rijksoverheid heeft verschillende financiële noodregelingen in het leven geroepen voor werkgevers en zelfstandigen.

Uit cijfers van het CBS blijkt dat 76% van de Zeeuwse vestigingen in de bedrijfstak horeca (een combinatie van verblijfsaccommodaties en horeca) gebruik heeft gemaakt van minimaal één van deze regelingen, zoals weergegeven in onderstaand diagram. De TOGS-regeling is het meest gebruikt. Zeeuwse ondernemers hebben meer dan landelijk gemiddeld gebruik gemaakt van het eerste steunpakket. Van het tweede steunpakket is daarentegen veel minder dan gemiddeld gebruik gemaakt.

Financiële steunmaatregelen

De inhoud van het derde steunpakket is begin november gepubliceerd. Respondenten in de enquête zijn gevraagd of zij van plan zijn om gebruik te gaan maken van deze nieuwe regelingen. Er is grote belangstelling voor deze regelingen, veel meer dan voor het tweede steunpakket in de zomerperiode. Dit is waarschijnlijk enerzijds te verklaren door een toeristisch goede zomer en anderzijds door de strengere maatregelen vanaf oktober.

Knelpunten financiële steun

80 respondenten hebben een reactie gegeven.

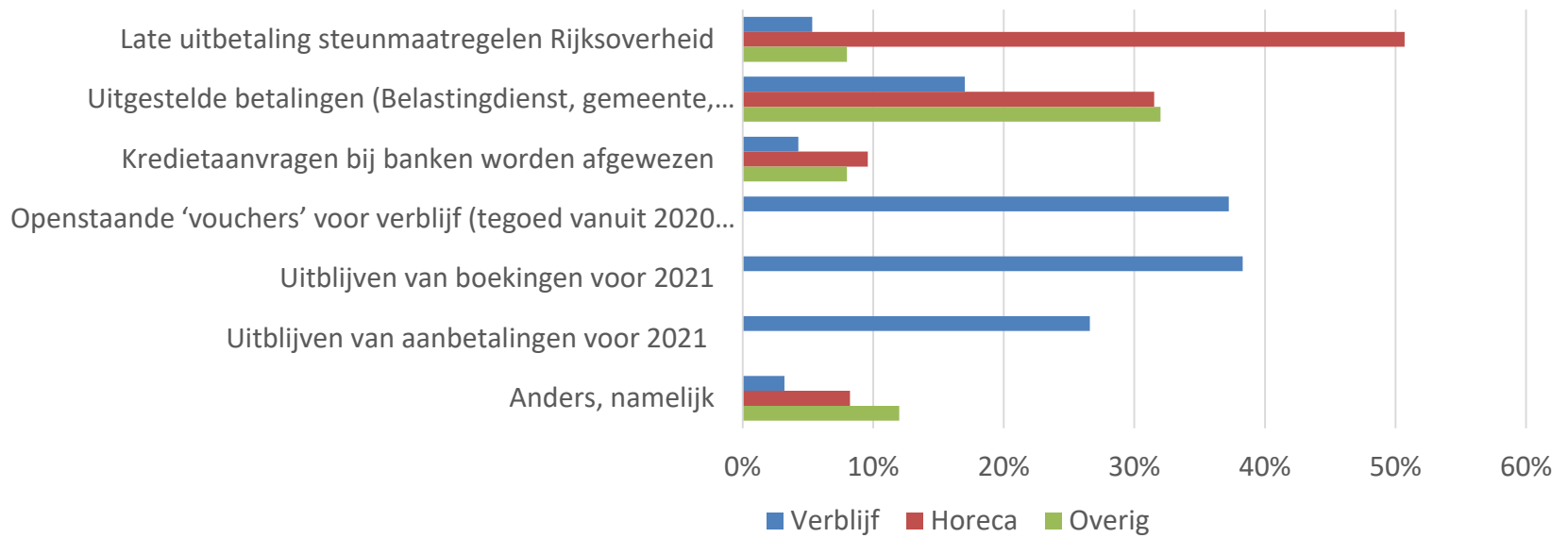
Volledig overzicht is opgenomen in de bijlage, veelgenoemde zaken:

- De steun is niet toereikend voor dekking doorlopende personeelskosten en vaste lasten
- Het duurt te lang voordat alle steun wordt uitbetaald.
Bijv. een vertraging van 2 maanden bij de NOW-regelingen, waardoor lonen moeten worden voorgefinancierd. Dat zijn alleen nog maar voorschotten, definitieve afrekening en uitbetaling laatste deel volgt pas half jaar later. En zo is aanvraag NOW 3.0 pas mogelijk vanaf 16 november, terwijl bedrijven al half oktober verplicht moesten sluiten.
- Aanvraagprocedure is complex
- Starters vallen buiten alle regelingen
- Referentieperiode niet geschikt voor seizoensgebonden bedrijven
- Uitstel van betalingen / aflossingen leidt tot zorgen over liquiditeit op later moment
- Gebrek aan afstemming tussen regelingen Rijk en lokale overheden

7 Liquiditeit

Gevraagd naar knelpunten in de liquiditeit geven vooral horeca-ondernemers last te hebben van de late uitbetaling van steunmaatregelen vanuit de Rijksoverheid. De definitieve administratieve afrekening van de NOW 1.0-regeling, met uitbetaling van het laatste deel van de steun, kan bijvoorbeeld pas nu plaatsvinden.

(lees verder op volgende pagina)

Breder in de gehele sector zijn er zorgen over de uitgestelde betalingen, die toch een keer moeten plaatsvinden.

Bij verblijfsaccommodaties zijn er zorgen over de openstaande vouchers vanuit 2020, boekingen die al in 2019/20 (deels) betaald zijn, maar plaatsvinden in 2021 en dus geen nieuwe omzet genereren. Daarnaast zegt bijna 40% dat boekingen voor 2021 uitblijven. Ten slotte is men bezorgd of er wel aanbetalingen worden gedaan voor de boekingen die wél voor 2021 worden gemaakt. De combinatie van deze factoren maakt de liquiditeit zeer kwetsbaar.

7% van de ondernemers benoemt ook hier het afwijzen van kredietaanvragen door banken. In samenhang met de uitkomsten rondom investeringen ontstaat hier een zorgelijk beeld van de financieringsbereidheid vanuit de bancaire sector.

Bij Anders werd nogmaals genoemd dat de steunmaatregelen niet toereikend zijn om de doorlopende kosten te dekken. Dit geldt met name voor personeelskosten die slechts ten dele worden vergoed vanuit de NOW-regelingen.

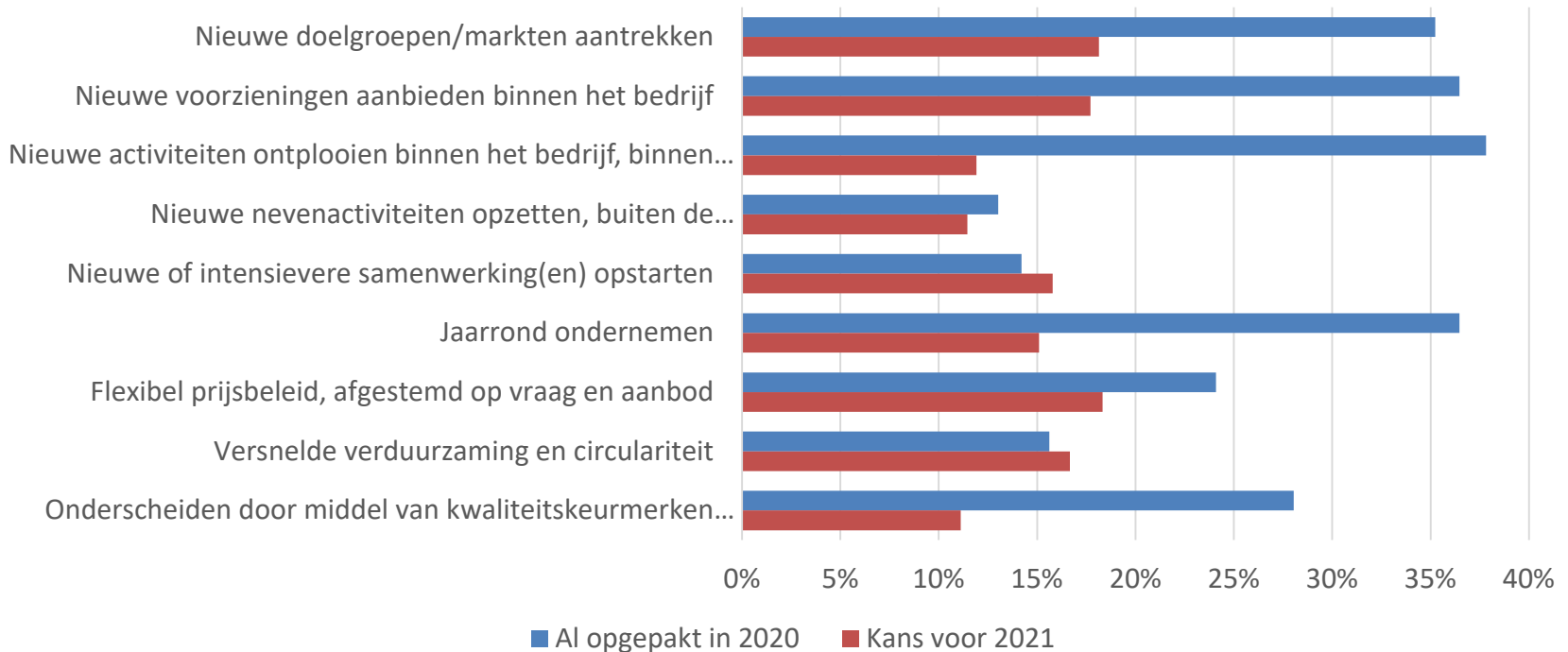
8 Kansen

Als gevolg van de coronacrisis is het toeristisch seizoen 2020 anders dan alle andere jaren. Dit heeft natuurlijk ook zijn weerslag op het consumentengedrag. In het onderzoek is gevraagd naar de verwachte wijzigingen in het consumentengedrag. Tevens is gevraagd naar welke kansen de huidige marktomstandigheden bieden voor het bedrijf.

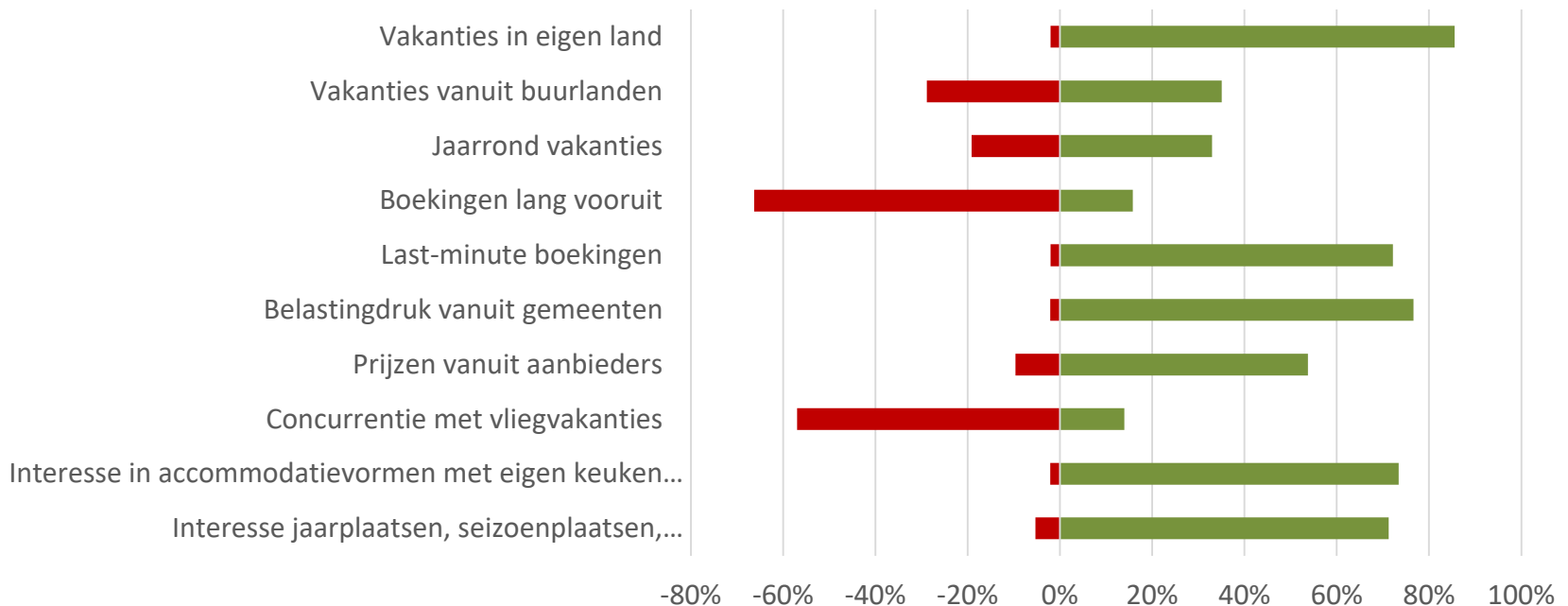
Kansen voor het bedrijf

Bieden de huidige marktomstandigheden ook kansen voor ondernemers in de vrijetijdssector? Ruim een derde van de respondenten heeft al diverse kansen benut in 2020, zoals het aantrekken van nieuwe doelgroepen (zie toename Nederlandse vakantiegangers), het aanbieden van nieuwe voorzieningen en activiteiten. Ook jaarrond ondernemen wordt opgepakt, o.a. door winteropenstelling voor campings en minicampings. 10 tot 20% van de respondenten ziet nog diverse kansen voor 2021.

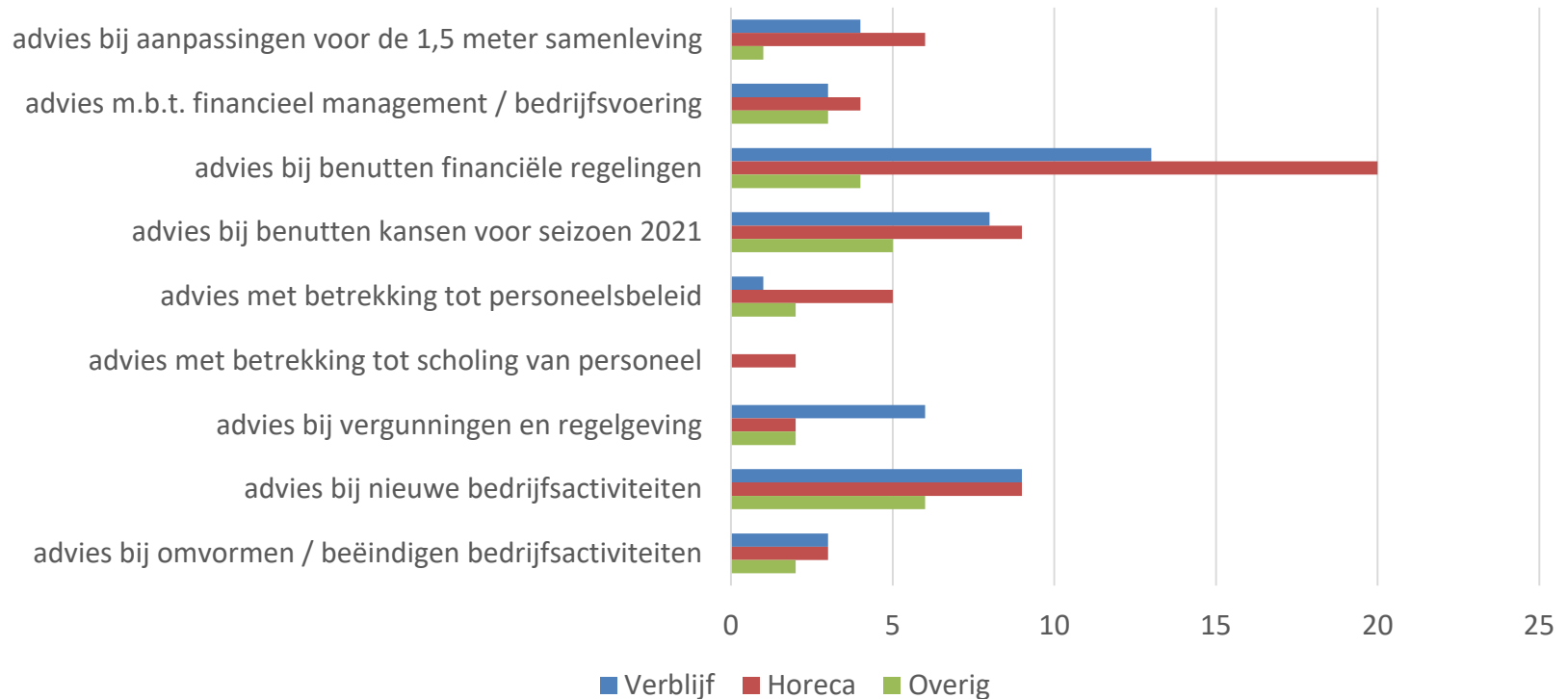
Wijzigingen consumentengedrag

Specifiek aan verblijfsaccommodaties is gevraagd welke wijzigingen zij verwachten in het consumentengedrag in 2021. Men verwacht een toename van vakanties in eigen land, maar is verdeeld over het te verwachten aantal gasten vanuit buurlanden. Respondenten verwachten een toename van last-minute boekingen. Ook wordt verwacht dat de prijzen zullen stijgen, evenals de lokale belastingen. Men verwacht een toenemende interesse voor zelfvoorzienende accommodatietypes, met eigen keuken en sanitair. Ook wordt meer belangstelling voor een vaste standplaats verwacht.

9 Advies

Er is vooral behoefte aan advies bij het benutten van de financiële steunmaatregelen (afrekening eerste steunpakket, aanvragen derde steunpakket) en het benutten van kansen voor het seizoen 2021. Daarnaast is er behoefte aan advies met betrekking tot nieuwe bedrijfsactiviteiten.

10 Conclusie

In totaal hebben 357 respondenten de vragenlijst (grotendeels) ingevuld. Dit aantal is weliswaar niet representatief voor de Zeeuwse vrijetijdssector, maar door de goede regionale spreiding en spreiding qua type bedrijfsactiviteiten geven de resultaten een goede impressie van de huidige situatie in de **vrijetijdssector** in Zeeland.

- De horeca wordt zwaar getroffen door de vele coronamaatregelen. Ruim 60% verwacht het jaar met verlies af te sluiten, omzetten zijn naar verwachting zo'n 20% lager dan in 2019. Door omzetgroei in de mooie zomermaanden is deze daling nog beperkt gebleven.
- Respondenten vanuit het overige vrijetijd domein (attracties, zalencentra, rondvaartbedrijven, etc) schetsen een zo mogelijk nog somberder beeld. Zij konden niet profiteren van de mooie zomer door de voortdurende capaciteitsbeperkingen. Daardoor verwachten zij dat hun jaaromzet ten opzichte van 2019 gemiddeld met ruim 40% zal dalen en is voor een grote meerderheid sprake van een negatief resultaat.

- De verblijfsaccommodaties hebben zeer veel overnachtingen en omzet misgelopen in het voorseizoen. Zeeland werd harder geraakt dan andere regio's, door het verbod op toeristisch overnachten in deze periode. Vervolgens pakte de zomer voor diverse soorten verblijfsaccommodaties totaal verschillend uit. Campings, minicampings en bungalowparken profiteerden optimaal van de toegenomen belangstelling voor vakantie in eigen land en zagen een recordaantal overnachtingen. 93% van de respondenten uit deze verblijfsrecreatie verwacht het jaar positief af te sluiten. Daarentegen laten respondenten met hotels, B&B's en groepsaccommodaties een totaal ander beeld zien. Deze groep heeft nauwelijks kunnen profiteren van de toename in overnachtingen in de zomer. Vooral de groepsaccommodaties hebben het zeer moeilijk, aangezien de groepsmarkt vanwege de coronamaatregelen volledig stil kwam te liggen. 40% van de respondenten in dit verblijfssegment (hotels, B&B's, groepsaccommodaties) verwacht het jaar met (fors) verlies af te sluiten.

Conclusies in context

- Zeer veel ondernemers zullen 2020 met een negatief resultaat afsluiten. Hoewel respondenten zeggen deze negatieve resultaten nu nog te kunnen opgevangen, zijn er grote zorgen over de liquiditeit in de komende periode. Deze bedrijven balanceren op het randje van de afgrond. De trage uitbetaling van steunmaatregelen leidt tot extra zorgen.
- Veel ondernemers geven aan hun personeel koste wat kost te willen behouden. De korte looptijd van maatregelen maakt het moeilijk om keuzes te maken qua personeel. Ondernemers missen duidelijkheid over het perspectief: wanneer mogen we weer open en hoe? Personeel wordt vanwege die onduidelijkheid aangehouden, om maar klaar te zijn voor eventuele heropening. Dit drukt zeer zwaar op de exploitatie. Duidelijkheid over looptijd van maatregelen biedt handelings-perspectief voor ondernemers.
- Kijkend naar de personeelstekorten in bijvoorbeeld de zorgsector zijn er diverse ondernemers die hun personeel graag (tijdelijk) willen aanbieden voor die sector. Op die manier wordt de zorg ontlast en kunnen de personeelskosten tijdelijk door de zorg worden gedragen. Een alternatieve vorm van steun voor ondernemers. Ook kan gedacht worden aan het inzetten van personeel voor de begeleiding van studenten zonder stageplek. Dit is voor individuele MKB-ers echter niet te organiseren, regionale afstemming en ondersteuning zou wenselijk zijn.

- Ondanks de penibele financiële situatie willen veel ondernemers vooruit kijken en hun bedrijf blijven ontwikkelen. Gedurende 2020 werden zeer veel investeringen uitgesteld, maar werd toch ook wél geïnvesteerd, om te voldoen aan coronamaatregelen én om in te spelen op de kansen van seizoen 2020. Het investerend vermogen voor de komende jaren staat sterk onder druk, maar desondanks is er veel interesse voor planvormingsvouchers van Provincie Zeeland en Economische Impuls Zeeland.

Vanuit dat perspectief is het zorgwekkend dat de kredietverstrekking vanuit banken lijkt te stagneren. Sommige banken hebben landelijk de keuze gemaakt niet meer te financieren in de sector toerisme en horeca, ongeacht het perspectief van de betreffende ondernemer of het perspectief van de regio. Gezien het feit dat banken zelf constateren dat de regionaal-economische verschillen gedurende de coronacrisis groter zijn geworden, is het van belang dat zij ook bij hun kredietverstrekking aandacht hebben voor regionale kansen.

- De sector ziet kansen in 2021, o.a. door een toenemende belangstelling voor vakanties in eigen land van Nederlanders. Het is van belang dat Nederlandse bestemmingen zich niet uit de markt prijzen ten opzichte van de uitgaande reissector, die in een zoektocht naar herstel zal gaan stunten met prijzen. Een gezond prijsbeleid van ondernemers is van belang, zonder prijsdumping of grote prijsverhogingen. Ook lokale overheden spelen hierin een rol. In hun begrotingen van 2021 is een tendens tot lastenverzwaring zichtbaar, waaronder soms forse verhogingen van toeristenbelasting.
- De toeristische keten staat niet op zichzelf en is nauw verweven met een enorm netwerk van toeleveranciers in allerlei sectoren. Dit betreft een zeer brede variëteit van sectoren: groothandel, schoonmaakbedrijven en wasserijen, afvalverwijdering, energiebedrijven, hoveniersbedrijven, caravanimporteurs, bouwbedrijven, enz. Omzetverlies in toerisme leidt dus direct tot omzetverlies in deze sectoren en heeft daarmee impact op de gehele Zeeuwse economie.
- Toerisme, horeca en vrijetijdssector is van groot belang voor Zeeland, zowel economisch als qua leefbaarheid en voorzieningenniveau. Als gevolg van de coronacrisis staat het voortbestaan van een substantieel deel van de sector onder druk. Dit heeft grote impact op de sector, maar ook voor de Zeeuwse economie en leefbaarheid.